

Busa Margit bevezető írása részletesen ismerteti a kéziratos kötetet és megkísérli a közreadott énekeket elhelyezni XVII. századi költészetünk fejlődésének a menetébe. Bevezető írásának az előbbi része sikerültebb, míg a század költészetéről írott sorai kissé általánosak. Érthetetlen a kódex keletkezési idejének a meghatározása. Busa M. itt ellentmond önmagának, hiszen említi, hogy szerepel a kódexben 1709-ben készült vers és egy II. Rákóczi Ferencről szóló Miatyánk parafrázis is, és mégis a XVII. század utolsó évtizedére teszi a kötet összeírásának az idejét. (A téves datálásra utalt már Varga Imre: It 1959. 141.) A legérdekesebb, hogy a XVIII. századi szövegeket is az első kéz másolta.

— A bevezető a kódex verseit a kuruckor történeti eseményeihez kapcsolja, de kissé mechanikusan sorolja fel az egész történeti időszak (1663—1753) hét részre bontható periodizálását, mert a publikált versek kizárólag csak az első négy szakasz (1686-ig) történetéhez illeszkednek. Néhol terjengősen szól a kuruc—labanc ellentét kialakulásának közismert eseményeiről (így Zrínyi 1664-es hadvezéri tevékenységéről, vagy a Wesselényi-mozgalomról). — Nem érezzük meggyőzőeknek egyes énekek bizonyos műfaji sajátosságainak a bevezetőben adott jellemzését. Nem értjük világosan pl. a *Szepes Várallyai Extasis* ... c. énekről írottakat. A bevezető szerint ez a vers „A jeremiád költészettel tart rokonságot, de sokkal inkább a lírai és elbeszélő költészet hangján épült fel.” Kéztudomású, hogy a század szinte egész énektermését, így a jeremiádokat is a mind líraibb hangvétel és a jobbra epikus szerkesztés jellemzi.

Felesleges háromszor (14., 24. és 50. l.) teljes terjedelmében közölni az *Egy néhány Versben* ... hétsornyi verscímét. Nagyon hiányzik a közreadott versek kezdő sorainak a mutatója, s az énekek romlott (sokszor értelemzavaró) szövegrészleteinek a jegyzetekben történő kiigazítása.

A Thököly-kódex verseinek a kiadása hasznos volt: lehetővé tette több eddig ismeretlen történeti-politikai vonatkozású ének tanulmányozását, még mielőtt azok megjelenének a *Régi Magyar Költők Tára* új sorozatának a megfelelő kötetében.

Komlószi Tibor

Verseghy Ferenc. 1757—1822. A Jászkunság 1957. évi 1—2. számának anyagából szerkesztette: Kisfaludi Sándor. Szolnok, 1957. Gyomai ny. [volt Kner ny.]. 64 l.

A kis kötet Verseghy születésének két százados évfordulója alkalmából idézi fel a szolnoki származású jeles költő, nyelvész és

filozófus alakját, néhány — működésének legfontosabb irányait megvilágító — tanulmánnyal hódolva emlékének s terjesztve korszerűen értékelt művének ismeretét. Az igen tiszteletre méltó szándék hasznos ismeretterjesztő füzetet eredményezett. Hasznosat, noha nem alapul újabb tudományos kutatásokon s az eddigieket sem foglalja össze mind, olyan marxista igényességgel, mely a tárgyat — még az adott szempontok szerinti szűkítés mellett is — kimeríteni akarná. Magyarán szólva a szerzők láthatóan Verseghy leghozzáférhetőbb műveinek gyors áttekintésére szorítottak s így túlságosan is vázlatos képet adtak a költőről vagy a filozófusról, arról nem is beszélve, hogy *Kardosné Benke Irén* vázlatnak jelzett bibliográfiája még vázlatnak is csak nagynehezen fogadható el: a Verseghyről való ismereteinket lényegesen módosító közlemények és verspublikációk adatai (Gálos Rezső közlései az ITK-ban, 1938-ban, 1940-ban, 1941-ben) szinte mind hiányoznak belőle. A füzet hasznát legelső sorban a Verseghy iránti érdeklődés felkeltésének szándékában és sikerében látom, abban, hogy egy jelentékeny alkotónak és gondolkodónak népszerű és széleskörű ismertetésére jó szakemberek sorát mozgósította s a tanulmányok összességében megközelítő marxista képet is adott a felvilágosodás és romantika közti átmenet e nagyon fontos írójáról.

A füzet legkevésbé vitatható tanulmányait *Benda Kálmán* és *Terestyéni Ferenc* írta. Az előbbi dolgozata (Verseghy útja a magyar jakobinus mozgalomig) mégis inkább szól a mozgalomról s az általános történelmi feltételekről, mint Verseghynek sajátos útjáról, és úgy tetszik, a papköltő igen érdekes (a „derülesről”, vagyis a felvilágosodásról szóló) prédikációit meg költészetét egészében véve nem akarta céljához képest hasznosítani. Az utóbbi szerző a nyelvtudóssá állítja elénk, lényeges és őrá jellemző tanításaival, s hozzá szépen is; de értelmetlenül túlhangsúlyozva s merőben pozitíve értékelve Verseghynek az élő nyelvzokásra hivatkozó tanait — Révaival szemben; értelmetlenül, mert nem az irodalmi nyelv megteremtésének akkori szükségletei szerint, hanem elvontan bírálja el kettejük szembenállását.

E két kiemelkedő, bár belsőleg, saját tartalmát és módszerét tekintve egyenetlenül megírt dolgozat után kevesebb jót mondhatunk két másikról. *Vargha Balázs* tanulmánya (V. költészetéről) jó népszerűsítő írás, de Verseghy emberi-írói-gondolkodói fejlődésének történeti és esztétikai kérdéseit alig-alig veti fel. A pályakép is, amit a költőről ad, szinte légüres térben lóg. Jellemző e fordulat a tanulmány végén: „a klasszicizmusnak megtagadásával Verseghy óhatatlanul a magyar vidékiesség pártja felé vonódik.” Jobb lett volna a romantika előkészítésében

vitt szerepéről szólni — s a korábbiakban a felvilágosodás széleskörű költészetéről, meg a sajátosan rokokó-poéziséről. Annál inkább fájjaljuk ezt, mert Vargha Balázs jó érzékkel emelte ki Verseghy szerelmi-erotikus lírájának értékét s határozta meg részben jelentőségét is. — *Tordai Györgynek Verseghy filozófiai nézeteiről* szóló dolgozata a legesendőbb a füzetben. Tartalmi ismertetéseket nyújt és súlyos félreértéseket pl. *Az emberi nemzetek története*i c. munka elvi értékeléséről. Filozófiatörténeti tanulmányt sem lehet bizonyos filológiai készség — pl. forráskritikai ismeretek — nélkül írni, s ezért kínos meglepetéssel szolgál a szerző, amikor Verseghy eredeti gondolatait vagy pláne Diderot hatását látatja abban, ami Herdertől való (vö. Szauder: Verseghy és Herder. Filológiai Közölny 1958. 3—4. 700—713. l.). — Nem tudunk vitakozni *Molnár Antalnak* a Bendáéihoz hasonlóan általános jellegű megállapításaival, de ha — egy-két megjegyzéséből ítélve — arra óhajtana következtetni, hogy Verseghy nem is ismerte volna Mozartnak, Haydnnak az „egyszerűbb dalnál emelkedettebb formáit”, akkor bizonyosan téved.

A *Gácsi Mihály* linóleum-metszetével s számos jó képmelléklettel, facsimilével ellátott, szépen kiállított füzet megérdemli ugyan a szélesebb közönség s a szakkörök figyelmét, hasznos is, de hibáival mindenekelőtt a szigorú, kritikus és igényes szerkesztés feltétlen kötelességét kell hogy tudatosítsa a jövőben tervezett ilyen alkalmi kiadványok készítőiben.

Szauder József

Batsányi János: Hazámnak akartam szolgálni i. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Keresztúry Dezső. Fordította: Keresztúry Dezső és Kövendi Dénes. Bp. 1960. Magvető K. 158 l. (Magyar Könyvtár)

A Batsányi kritikai kiadás második, a költő prózai műveit tartalmazó kötetéből kap az olvasó jól kiválasztott „előleget” a Magyar Könyvtár újabb darabjával.

Keresztúry Dezső érdeme, hogy ezzel a kötetrel első forradalmi költőnk ellentmondásos pályájának egyik sarkalatos szakaszáról valló dokumentumok kerüljenek a szélesebb olvasóközönség elé. A kis gyűjtemény a Martinovics-per vádlottai között szereplő Batsányi Jánosnak a per folyamán benyújtott és elmondott német, illetve latin nyelvű, tágabban politikai érdekű írásainak kitérő fordításait tartalmazza. Keresztúry Dezső magyarázó szövegei segítségével jól beleilleszkedik a *Kérvény a nádorhoz*, a Batsányi ellen elhangzott *Vádírat* és a kötet zömét kitevő *Védőírat* a költő pályájának egészébe, de különösen az 1793 áprilisától 1795 áprilisáig tartó szakaszába.

A Batsányi-filológia és nagy forradalmár poétánk műveinek népszerűsítése egyaránt jelentős eredményekkel büszkélkedhet, amint ezt a Keresztúry-féle válogatás is igazolja. A népszerűsítő munka eredményeként most már joggal jelentkező igény és a filológiai alapvetés által nyújtott lehetőség minden oldalról megérlette a helyzetet egy marxista Batsányi-monográfia elkészítésére. A legújabb Batsányi-kötet ezt az igényt mélyíti és ismételten meggyőz a lehetőségéről.

Biró Ferenc

Mocsáry Lajos válogatott írásai. A bevezető tanulmányt írta, a válogatást végezte és jegyzetekkel ellátta: Kemény G. Gábor. Bp. 1958. Bibliotheca K. 799 l.

A kiegyezés köré csoportosuló s a kiegyezés felemás megoldásából táplálkozó vitás közjogi kérdések mellett a nemzetiségi kérdés állandóan felszínre levő problémái képezik a 19. sz. második fele politikai életének középpontját. A polgári fejlődés útján meginduló s ezzel párhuzamosan nemzeti tudatukra ébredő magyarországi nemzetiségek (a románok, horvátok stb.) önállósulási törekvései, s az ezzel szembenálló, és a nemzeti lét, a nemzeti fennmaradás védelmének jelszavával álcázott magyar nemesi politika közti küzdelem izgalomban tartja, s nem egyszer retteggésszel tölti el az egész időszakot. A kérdés már a század közepe táján túlnő a politikai harcok szűkebb keretén, s összefonódva a társadalmi élet egyéb problémáival (külpolitikai, szociális kérdés), mélyen áthatja az egész közgondolkodást. Figyelembevételét nemcsak a kor történetének kutatója nem mellőzheti, de több vonatkozásban az sem, aki a magyar irodalom e szakaszát vizsgálja. Hisz Kemény, Madách, Vajda, sőt Arany (Buda halála) munkásságában is nem egy esetben találkozunk a nemzetiségi kérdés érintésével, hogy csak a legjelentősebbeket említsük. Éppen ezért, ha csak közvetett szempontból is, érdemes az irodalomtörténezsnek is felfigyelnie a jelen kötetre, amely nemcsak első kísérlet arra, hogy — ha csak válogatás formájában is — hozzáférhetővé tegye Mocsárynak, a kor leghaladóbb magyar nemzetiségpolitikusának irodalmi, publicisztikai hagyatékát, hanem — bevezető tanulmányában — első marxista értékelése is Mocsáry politikai pályájának.

A kötet összeállításakor a szerkesztőt érezhetően kettős szempont vezette. Egyrészt a nagyközönség számára kívánt alapos antológiát nyújtani, másrészt a szaktudomány igényeit is szem előtt tartotta. Ha vitatható is ez a kettősség, s a kötet ebből eredő hibái, jelen esetben ezt érthetővé tesszik a Mocsáry-kérdés feltáratlanságából adódó feladatok.